

ZEKER WETEN

Ton van der Wouden, Meertens Instituut

Het zinnetje ‘zeker weten!’ is uiterst onbeholpen Nederlands.
(van Wissen 1996)

1. Inleiding

Dit artikel gaat over de woordcombinatie *zeker weten*. Deze combinatie van het bijwoord *zeker* en de onbepaalde wijs *weten* kan onder meer als zelfstandige uiting gebruikt worden, bijvoorbeeld als een bevestigend antwoord op een vraag, of als een signaal dat de hoorder het eens is met wat de spreker zegt:

- (1) a. [A:] ja?
 [B:] ja zeker weten.
- b. [A:] op uh op een gegeven m*a... maar je komt op een punt dat 't zelf ook bedenkt.
 [B:] ja zeker weten.

Daarnaast kan *zeker weten* ook als een soort modaal bijwoord gebruikt worden:

- (2) en de omgeving heeft er zeker weten een hele grote rol in

Mij zijn geen andere voorbeelden bekend van combinaties van bijwoord met infinitief die zich hebben ontwikkeld tot bijwoordelijke bepaling. Dat alleen al maakt *zeker weten* interessant genoeg voor een artikel. Bovendien kan de uitdrukking ook deel uitmaken van grotere constructies, waarvan een aantal hieronder aan de orde zal komen.

In de volgende paragrafen besteed ik allereerst aandacht aan eerdere literatuur over *zeker weten* en de geschiedenis ervan. Het overgrote deel is gewijd aan bespreking van de gebruiksmogelijkheden en betekenissen van de uitdrukking.¹⁶

2. Bestaande literatuur

De meest recente druk van het woordenboek van Van Dale (den Boon et al. 2005) noemt *zeker weten* slechts heel kort, en in maar één gebruik:

- (3) *heeft hij dat gedaan? – nou en of! zeker weten!; vast en zeker* [. . .] gebruikt als uitdrukking van meer of minder sterke bevestiging (den Boon et al. 2005:s.v. zeker I, 3,)

Deze betekenisomschrijving van *zeker weten* is zó algemeen dat de meeste van de gebruiksmogelijkheden die ik hieronder bespreek eronder vallen, maar is ook weer zo summier en vaag dat je niet zo snel aan al de verschillende gebruiksmogelijkheden zult denken.

De etymologiebank geeft onder meer het volgende citaat uit De Coster (1999):¹⁷

“*zeker weten*, informeel voor ‘dat staat vast; er is geen twijfel mogelijk’. Nadrukkelijke bevestiging van iets. Deze modieuze stoplap werd begin jaren tachtig populair.”

Enkele voorbeelden:

- (4) ‘Pak ze aan, die fraudeurs!’ hoorde hij zich terugroepen. ‘Zeker weten!!!’ brulde de wederpartij. (Heere Heeresma: Eén robuuste buste, 1989)
- (5) Het zinnetje ‘zeker weten!’ is uiterst onbeholpen Nederlands. Op de vraag: ‘Kom jij morgen ook?’ klinkt ‘zeker weten!’ door het regelmatig gebruik al gewoon, maar stel dat iemand in plaats van ‘ja’ ‘misschien’ wil antwoorden, zegt hij dan: ‘Niet zeker weten?’ (Driek van Wissen: . . . een doorn in mijn oog en een doorn in mijn oor, 1996)
- (6) Onzin, die meneer zat er heel ontspannen bij. Hij zou niets hebben gedaan, zeker weten. (Nieuwe Revu, 18/03/1998)

De Coster noemt het zelfstandig gebruik van *zeker weten* dus een modieuze stoplap en dateert de opkomst ervan begin jaren tachtig.¹⁸ Van Wissen noemt het “uiterst onbeholpen Nederlands”, maar zijn argument is flauw. Het is overigens wel interessant dat zo'n uitdrukking zulke emoties kan oproepen. Op de vraag of *zeker*

weten inderdaad onbeholpen Nederlands is, zal ik niet ingaan, ik zal hieronder wel proberen te laten zien dat de combinatie taalkundig gesproken bijzonder is.

3. *Zeker* als bijwoordelijke versterker van *weten*

In het hedendaags Nederlands vormt *zeker* een vaste combinatie met *weten*.

- (7)
- a. ik weet zeker dat ze ongeveer vijf dagen nodig heeft
 - b. hij weet zeker dat ze dat nu ook zouden doen.
 - c. je weet zeker niet wat ik hebben wil?

Volgens de gegevens van het CGN komt de combinatie *zeker weten* vaker in Nederland voor dan in België, maar ik besteed hier verder geen aandacht aan de geografische verspreiding.¹⁹ In het CGN is het grammaticaal onderwerp bij *weet* zeker meestal ik; is het onderwerp *je* of *jij*, dan hebben we dikwijls te maken met een vraag (*weet je dat zeker?*) – als spreker weet je niet wat de ander weet.

3.1. Een stukje geschiedenis

Zeker is een heel oud leenwoord, met een oudste vindplaats uit 1240.²⁰ *Weten* is nog ouder, dat is een oud Germaans woord dat al in de Wachtendonkse Psalmen (tiende eeuw) kan worden aangetroffen.²¹ Getuige het Corpus Eindhoven (Uit den Boogaart 1975) is *weten* een van de meest frequente inhoudswoorden van het Nederlands.

De oudste vindplaatsen van *zeker* met *weten* (eventueel met een adverbiale *s*) die het WNT bij *zeker* geeft, dateren uit de zestiende eeuw:

- (8)
- a. Ghi sult mi noch in de sake prisen Dat weet ick sekens,²²
 - b. Om dat wy het seker weten souden, oft Eylandt Mauritius is ofte niet, soo heeft den Admirael 't Jacht naer de Haven ghestuyrt, om die te besichtighen,²³
 - c. Ik vraag alleen maar, of gij zeker weet, dat die Historie waar is,²⁴
 - d. Ik wil, uit loutere trotschheid, nimmer iets beloven, dat ik vooruit zeker weet, niet te kunnen geven,²⁵

- e. De lange timmerman werd nu dringender in zijn tegenspraak, hijgde . . . driftig, dat-ie 't zeker wist, hij had 't niet eens, maar wel tienmaal bijgewoond. Afkeerig van 't over en weêr opstrijen, zei de ouwe man: “Nou, mijn goed, als u 't zoo zeker weet . . .”,²⁶

Die [s] na *zeker* komt ook nu nog steeds voor, ook in het CGN, maar niet in combinatie met *weten*:

- (9) a. n*a dan moeten ze 't wel lang volhouden met mekaar dat is zeer zekers. En dat weet je tegenwoordig ook niet.
 b. naar de Hel zullen wij een heel mooi kaartje sturen, zekers weten!!!²⁷
 c. Is er nog kans dat de boeing 787 dreamliner nog op Schiphol komt? Zekers weten dat die nog een keer langskomt!!²⁸

Het WNT geeft s.v. *weten* ook nog de variant *voor zeker weten*:

- (10) a. Ick wetet voer seker²⁹
 b. Datmen tot het pijnigen niet komen en mag, of men moet voorseker weten, dat de misdaad begaan is, daar de bekentenis van werd begeert³⁰

De [s] van *zekers* en het voorzetsel *voor* in *voor zeker* hebben historisch vermoedelijk dezelfde verklaring, namelijk het expliciet markeren van een bijwoordelijke bepaling, maar daar ga ik verder niet op in.

3.2. *Zeker en weten*

In de loop van de tijd heeft het bijvoeglijk naamwoord/bijwoord *zeker* een vaste band (collocatie — cf. Van der Wouden 1992, 2011) ontwikkeld met het werkwoord *weten* (in het vervolg noem ik dit de **verbale variant** van de uitdrukking):

- (11) a. Weet je dat zeker?
 b. Ik weet het zeker.

Wat is de grammaticale relatie tussen *zeker* en *weten*? Als *zeker* hier iets is, dan zal het zeker wel een bijwoordelijke bepaling zijn, maar wat voor een bijwoordelijke bepaling dan precies? Allereerst: we verwachten hier geen bepaling van graad, want *weten* geldt (in elk geval in de filosofie) als absoluut predicaat: je weet iets of je weet het niet, maar je kunt niet iets een beetje weten, of heel erg. De geldigheid van deze redenering wordt bevestigd door de observatie dat de combinatie *zeker weten* iets heel anders uitdrukt dan een sterke vorm van weten. Dat wordt des te duidelijker als we de zinnen in (10) in ogeschouw nemen, waarin *zeker weten* begeleid wordt door een complementszin die over de toekomst gaat. Zoals bekend laat die zich moeilijk voorspellen, laat staan kennen. De betekenis van *zeker weten dat X* is hier dan ook bij uitstek epistemisch modaal, zo iets als “uit wat ik weet leid ik X af”, zwakker “ik ben ervan overtuigd dat X”, nog zwakker “ik geloof oprecht dat”, nog zwakker “ik wil heel graag geloven dat”:

- (12) a. Ik weet zeker dat ze morgen komt
 b. Ik weet zeker dat de wereld morgen vergaat

Deze epistemische onzekerheid is een opvallende overeenkomst met een prominent gebruik van het modale partikel *zeker*, dat ook juist in situaties past waar je niet helemaal zeker bent (van der Wouden 2000).

- (13) U bent zeker Wim Kok?

(13) kun je immers parafraseren als “uit wat ik weet leid ik af dat U Wim Kok moet zijn en ik vraag u om mijn veronderstelling te bevestigen.”

Nog een argument dat *zeker weten* niet een intense of geïntensiveerde vorm van *weten* is: het Engels vertaalt de voorbeelden in (9) niet met *know* “weten” maar met een koppelwerkwoordconstructie (14). Het Nederlands heeft trouwens ook koppelwerkwoordconstructies met *zeker*, met ongeveer dezelfde betekenis (15-16):

- (14) a. Are you sure?
 b. I am sure!
 (15) a. Is dat zeker?
 b. Dat is zeker!
 (16) a. Bent u daar zeker van?
 b. Daar ben ik zeker van!

Al met al blijkt het toevoegen van *zeker* aan een zin met *weten* een dramatische invloed te hebben op de betekenis van het geheel. Die betekenis van het geheel is niet compositioneel: door *zeker* toe te voegen aan *weten* verdwijnt plots de zekerheid, en verandert het weten in iets zwakkers, een vorm van geloven.

Dat alles wordt nog eens bevestigd door de observatie dat we, als we in (11) het bijwoord *zeker* weglaten, een heel andere betekenis krijgen:

- (17) a. Weet je dat?
b. Ik weet het.

Weten betekent hier zoiets als “zich realiseren, bewust kennis hebben van de feiten en derzelfver consequenties”.

We kunnen dus alvast concluderen dat *zeker weten* een idiomatische uitdrukking is: de betekenis van het geheel is geen simpele functie van de betekenis van de samenstellende delen.

4. *Zeker weten als zelfstandige uiting*

4.1. *Zeker weten als antwoord of hoorderssignaal*

De combinatie *zeker weten* kan tegenwoordig ook als zelfstandige uiting gebruikt worden, bijvoorbeeld als een bevestigend antwoord op een vraag (18a), of als een signaal dat de hoorder instemt met wat de spreker zegt (18b):

- (18) a. [A:] ja?
[B:] ja zeker weten.
b. [A:] op uh op een gegeven m*a... maar je komt op een punt dat 't zelf ook bedenkt.
[B:] ja zeker weten. (= 1b)

Het is geenszins gebruikelijk dat een combinatie van een bijwoord (van graad of anderszins) en een infinitief samen gebruikt kunnen worden als uiting. Ik kan alleen denken aan gevallen als *smakelijk eten*, *lekker slapen*, *goed uitrusten*, *hard werken* enerzijds en met negatie anderzijds: *niet roken*, *nooit opgeven*. Voor beide varianten

geldt dat ze hetzij nominaal geïnterpreteerd worden (*dat was lekker eten, goed uitrusten is belangrijk; nooit opgeven is ons motto, niet roken is veel gezonder*), óf een interpretatie als directief (infinitivus pro imperativo) krijgen (*goed uitrusten hoor! niet roken, denk erom!*).

De enige andere combinatie met de vorm van *zeker weten* en met een enigszins vergelijkbare betekenis die ik kon verzinnen was *vet lachen!* Maar merk op dat de verhoudingen bij *vet lachen* geheel anders liggen dan bij *zeker weten*: waar *zeker weten* zonder veel betekenisverandering te vervangen is door het bijwoord *zeker* alleen, kunnen we bij *vet lachen* niet zomaar het werkwoord weglaten.³¹ *Lachen* daarentegen kan heel vaak in plaats van *vet lachen* komen, en is dus in elk geval volgens dit criterium het hoofd van de combinatie.³²

4.2. Zeker weten *als afterthought of bevestiging achteraf*

Sprekers kunnen ook zelf *zeker weten* toevoegen aan een uiting.³³

- (19) a. ja 't was wel paniek. zeker weten. dat is zonder meer zeker weten.
 b. U kent deze band, zeker weten! Van die zonnige radiohit van 2007: 'Liefde Is Overal'.³⁴

Van dat soort uitdrukkingen heb je er nog wel meer, bijvoorbeeld *echt wel*. Naar mijn indruk zijn ze vooral populair bij sprekers die onzeker zijn en proberen hun onzekerheid te bezweren met een epistemische appendix:

- (20) a. goh wat goed zeg. dat vind ik echt knap hoor. echt wel.
 b. ik denk van uh ja postpakket nou o*a oké. ik opendoen en toen was 't inderdaad een bloemetje nou een boeket echt wel. met een kaartje d'r bij en excuses voor 't ongemak.

Doel van dit soort uitdrukkingen lijkt te zijn de uiting kracht bij te zetten en eventuele tegenwerpingen voor te zijn. *Echt wel* heeft trouwens een negatieve tegenhanger *echt niet* die we vinden na matrixzinnen met negatieve polariteit:

- (21) a. ik te*a ja dat sloeg nergens op. echt niet.
 b. 'k vind dat geen mooie honden. echt niet.

Zeker weten is in dit gebruik eventueel te vervangen door *zeker alleen*, zeker niet door *weten alleen*. Dus ook hier is *zeker* volgens minstens één criterium het hoofd.

4.3. Zeker weten *als vraag*

Bevestigend *zeker weten* kan ook als vraag gebruikt worden, net als bij voorbeeld bevestigend *ja*:

- (22) a. ja zeker weten?
 b. ja? zeker weten?
 c. nee? zeker weten?
 d. ja ja ja echt zeker weten?

Het laatste voorbeeld laat zien dat ook hier nadere modificatie mogelijk is (zie ook de volgende sectie).

De oorsprong van het gebruik als vraag ligt wellicht in echo-gebruik. Andere combinaties van bijwoord met infinitief kan ik me ook wel als vraag voorstellen, maar deze zijn gemakkelijker op te vatten als elliptisch taalgebruik.

- (23) a. lekker slapen?
 b. ga je lekker slapen? je gaat nu zeker lekker slapen?
 c. hard werken?
 d. je moet bij deze baas zeker hard werken?

4.4. Nadere modificatie van zeker weten

In de hierboven besproken gebruiksmogelijkheden kan *zeker weten* meestal nog eens versterkt worden door intensiverende bijwoorden zoals *heel*.

- (24) a. heel zeker weten? heel zeker weten!
 b. dan moeten we wel heel zeker weten
 c. ja ja echt zeker weten?
 d. dat is zonder meer zeker weten.

Deze mogelijkheid van modificatie suggereert een vorm van gradeerbaarheid. Op grond van deze mogelijkheid verwachten we misschien ook wel de comparatief en de superlatief, maar die zijn volstrekt uitgesloten:

- (25) a. *zekerder weten? *zekerder weten!
 b. *zekerst weten? *zekerst weten!

5. Pastoraal *zeker weten*

Ter zijde noem ik nog een heel ander gebruik van *zeker weten* dat ik in het CGN aantrof. Een paar voorbeelden staan in (26).

- (26) a. bijbelse hoop dat is geen luchtkasteel. dat is geen wensdroom[,] maar bijbelse hoop is zeker weten. bijbelse hoop is zelfs een garantie vooraf. en daarover gaat het in de brief die Petrus heeft geschreven.
 b. Godsdienstig bekeken is geloof een zeker weten van dingen die men niet ziet, een houding van volstrekte gehoorzaamheid en vertrouwen in God en zijn woord.³⁵
 c. Geloven . . . Zeker weten dat je op God aankunt!!³⁶
 d. Bij bekeerden kan er een “zeker weten” zijn dat zij bij Gods volk horen.³⁷
 e. Ja, ik geloof, mijn geloof is een zeker weten. Ja, ik geloof, ook als anderen tegen spreken. Ja ik zal trouw zijn, ’k heb de keuze gemaakt.³⁸

Je zou dit “nominaal” gebruik van *zeker weten* kunnen noemen, maar ik prefereer de term “pastoraal”: aan het woord is namelijk steeds een predikant of een pastoor, of het is een stukje uit een religieus lied. Ik zal er hier verder geen aandacht aan besteden.

6. *Zeker weten* als bijwoordelijke bepaling

Misschien wel de opvallendste eigenaardigheid van *zeker weten* is dat de uitdrukking ook als een soort modale bijwoordelijke bepaling gebruikt kan worden:

- (27) a. wil iemand anders nog z'n antwoorden ze*a weten of die zeker weten goed zijn?
- b. en de omgeving heeft er zeker weten een hele grote rol in
- c. Waarom mannen zeker weten van Mars komen . . . of in ieder geval niet van deze planeet. Ze hebben altijd - ALTIJD - hun portemonnee bij zich.³⁹
- d. Als ik zwanger ben zal me vader me zeker weten uit de familie bannen of vermoorden.⁴⁰

Mij zijn geen andere voorbeelden bekend van combinaties van bijwoord en infinitief die zich hebben ontwikkeld tot bijwoordelijke bepaling. Mogelijk is dit gebruik ontstaan uit een soort intercalatie (Schelfhout 2006), maar tegenwoordig gaat het om een echte bijwoordelijke bepaling, die zelfs tot in het nominale domein kan doordringen:

- (28) Dan ben je verzekerd van een kaartje voor de zeker weten allerdikste en vooral gekste editie van House in Motion op 10 november!⁴¹

Zeker weten is in dit gebruik eventueel weer te vervangen door *zeker* alleen, zeker niet door *weten* alleen. Dat zou alweer opgevat kunnen worden als een aanwijzing dat *zeker* het hoofd van de combinatie is, met *weten* als niet-hoofd, specificier, modifier. Mij zijn geen parallele constructies met die functie bekend, maar misschien dat de variant *zeker te weten* (zie hieronder) opgevat kan worden als een aanwijzing in die richting, zeker als we die interpreteren als *zeker om te weten*.

7. Zeker weten met complement

Zeker weten komt ook voor met een aantal typen complementen: hieronder bespreek ik er drie, namelijk *dat*-zinnen, *of*-zinnen en *van* plus bijwoord van polariteit (met name *wel* of *niet*). *Zeker weten* is voor zover ik weet het enige geval van een combinatie van bijwoord met infinitief die dat soort complementen neemt. Het gegeven is des te interessanter om het wellicht nieuw licht kan werpen op de constructies in kwestie.

7.1. Zeker weten dat

Zeker weten komt onder meer voor met een finiete bijzin ingeleid door het onderschikkend voegwoord *dat*:⁴²

- (29) a. En zeker weten dat het dondert en bliksemt als the Simple Minds en Kaiser Chiefs gaan uitpakken!⁴³
 b. Joris Mathijsen: “Zeker weten dat ik speel tegen Denemarken”⁴⁴
 c. En zeker weten dat Moses wint. Moses vs Santa Claus.⁴⁵
 d. Hallo iedereen plaats hier je probleem en zeker weten dat er een antwoord komt!⁴⁶
 f. De hengel buigt mooi door en zeker weten dat er aan de andere kant wat moois zwemt. . . Na 10 seconden van hard trekken schiet de vis los.⁴⁷

Op grond van het in de voorgaande sectie besprokene weten we dat *zeker weten* een gebruik als bijwoordelijke bepaling heeft. De stap van bijwoordelijke bepaling naar bijwoord is niet zo groot, dus dan zou *zeker weten* in de vorige paragrafen (door sommige sprekers?) kunnen worden geheranalyseerd (via univerbatie) als een bijwoord. In dat geval zou *zeker weten dat* een speciaal geval kunnen zijn van de *bijwoord dat bijzin*-constructie. Een paar voorbeelden daarvan staan in (28):

- (30) a. Goed dat je er bent
 b. Misschien dat ik kom
 c. Fijn dat je tijd vrij kon maken

Uitgaande van de in sommige kringen wijdverbreide maar desondanks enigszins naïeve veronderstelling dat aan al onze uitingen complete grammaticale zinnen ten grondslag liggen, waarvan in het feitelijk taalgebruik weleens wat mag worden weggelaten,⁴⁸ heeft Aelbrecht (2006) voor dit soort zinnen een deletie-analyse voorgesteld, in dit geval in termen van IP-deletie.⁴⁹ De zinnen in (28) zouden dan eigenlijk zoiets zijn als in (29):

- (31) a. Het is goed dat je er bent
 b. Het is misschien zo dat ik kom
 c. Ik vind het fijn dat je tijd vrij kon maken

Merk op dat we voor deze analyse soms moeten aannemen dat *Het is* weggelaten is, in andere *Het is zo*, in weer andere gevallen *Ik vind* (of misschien zelfs *we vinden*). Dat is al verdacht, lijkt me. In deze discussie is het voorkomen van *zeker weten* in deze constructie extra relevant, want het is niet duidelijk wat hier gedeleerd zou kunnen zijn: voor de hand liggende aanvullingen zijn zonder uitzondering ongrammaticaal, getuige (30):

- (32) a. *Het is zeker weten dat ik speel tegen Denemarken (vergelijk (27b))
 b. *Het is zeker weten zo dat ik speel tegen Denemarken (vergelijk (27b))
 c. *En ik vind zeker weten dat het dondert en bliksemt als the Simple Minds en Kaiser Chiefs gaan uitpakken! (vergelijk (27a))

Om de analyse te redden zouden we misschien willen aannemen dat er zoiets als *ik meen zeker te weten dat*. . . maar dan is het einde zoek, dan kun je kennelijk alles deleren. Een deletieanalyse lijkt dus niet de goede aanpak hier. Ik kan het niet mooier zeggen dan Theo Janssen:

“Kortom, de functie van een element in een onvolledige zin bepalen door uit te gaan van een volledige zin leidt hier dus duidelijk tot een onduidelijk resultaat” (Janssen 2006:12)

Als we evenwel blijven aannemen dat aan de zinnen in (29) dezelfde structuur ten grondslag ligt als aan de zinnen in (30), en als het nu zo is dat bij de *zeker weten* dat-zinnen van (29) een deletie-analyse niet waarschijnlijk is, dan wordt zo'n analyse voor de zinnen in (30) ook minder geloofwaardig.

De constructie *zeker weten* dat kan trouwens ook een vraag-intonatie krijgen. In de internetvoorbeelden in (33) geeft de vragensteller zelf regelmatig meteen een antwoord.⁵⁰

- (33) a. Zeker weten dat je applicatie veilig is? Test dan op security. Kom naar de TMap Dag voor meer informatie!⁵¹
 b. Zeker weten dat u uw huwelijksvoorwaarden wel goed heeft geregeld? Nu er met ingang van dit jaar een aantal wetswijzigingen zijn doorgevoerd, is het zaak dat ondernemers echtparen hun kennis hierover weer even bijspijkeren.⁵²

- c. Verliefd worden en zeker weten dat het de ware is?⁵³

Misschien dat de combinatie *zeker weten dat* met afhankelijke vraag en een als antwoord verpakt advies zich heeft ontwikkeld tot een vast stijlmiddel in bepaalde tekstgenres, bijvoorbeeld reclameboodschappen – een mooi onderwerp voor een scriptie.

7.2. *Zeker weten of*

Zeker weten komt ook voor met een finiete bijzin ingeleid door het onderschikkend voegwoord *of*:

- (34) a. Zeker weten of de samenwerking met ouders goed verloopt? Dan helpt het keurmerk van Stichting LLO: garantie dat het voor elkaar is!⁵⁴
 b. Zeker weten of je nog wel goed zit met je hypotheek?⁵⁵
 c. Zeker weten of je vriend vreemdgaat? Schakel Spy Buddy of Spector in!⁵⁶

De meeste voorbeelden die ik aantrof hebben een vraagteken, voor mijn gevoel moet ik ze allemaal met een vraagintonatie uitspreken. De betekenis is zoiets als “zoek je bevestiging voor het vermoeden dat in de bijzin wordt uitgedrukt?”.

Het werkwoord *weten* kan zowel *dat*- als *of*-complementen nemen, maar het betekenisverschil is aanzienlijk (de voorbeelden zijn geconstrueerd):

- (35) a. Vader weet dat ze komt
 (‘vader is op de hoogte van het feit dat ze komt’)
 b. Vader weet of ze komt
 (‘vader beschikt over kennis om de vraag “komt ze of komt ze niet” te beantwoorden’)

Het belangrijkste verschil tussen *Vader weet dat X* en *Vader weet of X* is dat de eerste variant presuppositioneel: die uitdrukking is alleen bruikbaar als X waar is: *Vader weet dat de maan van groene kaas gemaakt is* rekt de betekenis van op tot voorbij de grenzen van de normaliteit. *Vader weet of X daarentegen* is niet presuppositioneel: er zijn misschien niet zo heel veel contexten te bedenken waarin *Vader weet of de maan van groene kaas gemaakt is* bruikbaar is, maar op zich is de

zin welgevormd, en ook niet in strijd met standaardideeën over hoe de wereld in elkaar zit.

Veranderen we de polariteitseigenschappen van de matrixzin, bijvoorbeeld door toevoegen van een ontkenning of door er een vraag van te maken (van der Wouden 2008), dan blijven de betekenissen en de presuppositie-eigenschappen ongeveer behouden: (35a) en (35c) kunnen alleen gezegd worden als de bijzin *dat ze komt* waar is.

- (36) a. Vader weet niet dat ze komt
(‘vader is niet op de hoogte van het feit dat ze komt’)
- b. Vader weet niet of ze komt
(‘vader beschikt niet over kennis om de vraag “komt ze of komt ze niet” te beantwoorden’)
- c. Weet vader dat ze komt?
(‘is vader op de hoogte van het feit dat ze komt?’)
- d. Weet vader of ze komt?
(‘beschikt vader over kennis om de vraag “komt ze of komt ze niet” te beantwoorden?’)

Zeker weten daarentegen is niet presuppositioneel: (37) is een prima uiting, ook te gebruiken als de maan niet van groene kaas gemaakt is (het is trouwens ook een subtiele manier om te zeggen dat vader niet goed bij zijn hoofd is).

- (37) Vader weet zeker dat de maan van groene kaas gemaakt is

Zeker weten kan normaal geen *of*-complement krijgen (38a); als we de polariteit van de matrix veranderen door toevoeging van een ontkenning kan het echter wel (38b). De matrixzin veranderen in een vraag helpt daarentegen weer niet.

- (38) a. *Vader weet zeker of de maan van groene kaas gemaakt is
b. Vader weet niet zeker of de maan van groene kaas gemaakt is
c. *Weet vader zeker of de maan van groene kaas gemaakt is?

Dat (37c) ongrammaticaal is, is verrassend, omdat de voorbeelden van zelfstandig *zeker weten of* in (33) grammaticaal zijn, en in het algemeen als vraag geïnter-

preteerd lijken te moeten worden. Dit lijkt alweer een argument dat *zeker weten* als zelfstandige uiting iets anders is dan verbaal *zeker weten*.

Ter zijde merk ik nog op dat *zeker weten* ook andere soorten afhankelijke vragen als complement kan krijgen: DigiD, het digitale authenticatiesysteem voor de overheid en publieke dienstverleners, beweert bij voorbeeld *DigiD: zeker weten wie u toegang geeft tot uw digitale diensten*: geen vraag maar eerder een geïmpliceerd *dat is*.

7.3. *Zeker weten van*

Verder noteren we dat de constructie *zeker weten*, net als de verbale variant (39), ook voorkomt met een polair bijwoord ingeleid door *van* (zie Hoeksema 2006, 2008):⁵⁷

- (39) a. ik weet zeker van niet (Paardekooper, 1986)
 b. Terwijl ik zeker wist van wel!⁵⁸
- (40) a. zeker weten van niet.
 b. zeker weten van wel.
 c. In de trein op weg naar Zwitserland beloven de meiden elkaar, dat ze hun skivakantie absoluut kanjervrij gaan houden. Zeker weten van yes! Maar ze zijn nog niet eens in Basel als er een superknappe hunk de trein instapt . . . Gaan alle goede voornemens gelijk alweer de mist in?⁵⁹

Deze voorbeelden laten andermaal zien dat *zeker weten* niet compositioneel is. Hoeksema (2006:11) wijst op het bestaan selectie-restricties op combinaties van matrixwerkwoorden en *van wel–van niet*; factieve werkwoorden — inclusief *weten* — zijn uitgesloten:

- (41) a. *Rik betreurde van niet
 b. *Penelope wist van wel
 c. *Anita besefte van niet

Toevoegen van *zeker* aan (40b) maakt de zin grammaticaal (Paardekooper (1986: 806) observeert al dat *zeker* in (38a) verplicht is.)

8. Zeker te weten

Naast *zeker weten* komt ook *zeker te weten* voor als zelfstandige uiting. In het CGN trof ik deze variant niet aan, maar Google levert behoorlijk wat hits op (vrijwel uitsluitend van twitter).

- (42) a. What was your favorite event of 2012? Q-dance zeker te weten Defqon!⁶⁰
 b. Ja zeker te weten, de buurt is nu ook de hipste van new york⁶¹
 c. Zeker te weten, het sneeuwt hier als een gek en door die wind is het helemaal een dolle boel :)⁶²

Zeker te weten blijkt ook als bijwoordelijke bepaling voor te komen, zelfs in zelfstandignaamwoordgroepen (43e–43f):

- (43) a. Dit is zeker te weten 1 van de beste huisartsen van breda.⁶³
 b. Deze ga ik zeker te weten maken voor in ons nieuwe huis.⁶⁴
 c. Die komt er zeker te weten!⁶⁵
 d. Erg leuk! En zeker te weten apart.⁶⁶
 e. Hardstikke goed dat ze weer thuis is! En we wachten in spanning op de, zeker te weten, positieve berichten!⁶⁷
 f. Ik zie zo de zeker te weten schitterende folder voor me.⁶⁸

Naast *zeker te weten* trof ik ook aan *zegers te weten*, in verschillende spellingen:

- (44) a. Oeh oeh die wil ik zegers te weten doen/hebben/maken!⁶⁹
 b. Linkse is zekerste weten een “el-cheapo” veel voorkomend op dit forum.⁷⁰
 c. Zekersteweten binnenkomen bij de esns unofficialafterparty? Scoor een polsbandje! Yes, thats vlakbij de oosterpoort⁷¹

Zelf heb ik nauwelijks intuïties over *zeker(s) te weten*: dat zou kunnen komen omdat ik de verkeerde leeftijd, of de verkeerde taalachtergrond. In elk geval laat ik onderzoek naar de distributie van de verschillende varianten *zeker weten*, *zeker te weten* en *zegers te weten* in tijd en ruimte graag over voor een andere gelegenheid.

9. Ter zijde: *Goed weten, echt weten en precies weten*

Ook de bijwoorden *goed*, *echt* en *precies* zijn collocatieve versterkers van het werkwoord *weten*. Ze hebben elk hun eigen betekenis en hun eigen gebruiksmogelijkheden, maar geen van deze combinaties bijwoord + *weten* heeft zich (zoals *zeker weten*) ontwikkeld tot een bijwoord of een zelfstandig te gebruiken uiting.

9.1. *Goed weten*

Goed weten lijkt zoiets te betekenen als “zich terdege bewust zijn”:

- (45) a. uh wat de vakbeweging en de werkgevers heel goed weten
b. die het allemaal heel goed weten en terecht ook.

Goed weten is een gradeerbaar predicaat, je vindt dan ook combinaties als *heel goed weten*, en ook comparatief en superlatief komen voor (geconstrueerde voorbeelden).

- (46) a. Ik weet het goed, maar mijn vriendje weet het beter
b. En de meester weet het het best.

Goed weten, *beter weten* en *best weten* hebben diverse idiomatische gebruiken:

- (47) a. ik weet het goed met je gemaakt
b. we wisten niet beter
c. dromerig keek hij naar het gezicht van zijn vrouw die niet beter wist dan dat hij binnen een paar minuten naast haar zou gaan liggen.
d. je weet best waarom ik zo ben.
e. hij weet best dat het niet mag.

Het gaat te ver om daar hier dieper op in te gaan, maar het is duidelijk dat zelfstandig gebruik onmogelijk is:

- (48) a. *goed weten!
b. *beter weten!
c. *(het) best weten!

9.2. *Echt weten*

Ook *echt weten* komt vaak voor:

- (49) a. ja wil je dat echt weten?
 b. maar die mensen willen dat ook echt weten dus.
 c. we willen echt weten hoe je het deed
 d. ik moet toch een paar dingen echt weten
 e. wilde ik niet echt weten wat de afwijking inhield.

Het lijkt het erop dat *echt* dikwijls zinsadverbium is, dus bereik heeft over de hele zin:

- (50) we willen echt weten hoe je het deed = het is echt zo dat we willen weten hoe je het deed

Echt weten treffen we dikwijls aan met *willen*, met afhankelijke vragen en met negatieve uitdrukkingen en *wel*:

- (51) a. die docenten weten echt niet over wie ze het hebben.
 b. en dat is ambtenaar want dat. . . ze weten echt niet wat ze moeten doen.
 c. 'k weet echt niks van voetbal.
 d. ik weet echt helemaal niks meer van weggaan gisteren.
 e. de kardinaal weet echt wel wat hij doet.

De vergrotende en overtreffende trap van *echt weten* (*echter weten*, *echtst weten*) komen niet voor. In sommige voorbeelden (zoals (48b, e)) lijkt *echt* meer met *willen* dan met *weten* te maken te hebben. Wat in elk geval niet kan is zelfstandig gebruik:

- (52) a. *Echt weten?
 b. *Echt weten!

9.3. *Precies weten*

Precies weten lijkt vooral met afhankelijke vragen voor te komen:

- (53) a. ik weet precies wat er de afgelopen tientallen jaren in dit stadje is gebeurd maar het meeste is niet vermeldenswaard.
 b. al die assistentes weten precies wat ze mij moeten vertellen maar niemand die de moeite neemt mij gerust te stellen dat ik hier niet zieker en zieker zit te worden.
 c. er wordt een meisje van zeventien vermist maar we weten precies waar ze zit.

Precies weten lijkt een groot vertrouwen in de eigen kennis uit te drukken. Versterking met *heel* is een optie:

- (54) a. De meeste mensen weten heel precies wat ze niet willen.⁷²
 b. Een kind weet heel precies wat zijn ouders van hem verwachten.⁷³

Maar *precies weten* kan niet zelfstandig gebruik worden:

- (55) a. *Precies weten?
 b. *Precies weten!

10. Bij wijze van conclusie

In het bovenstaande heb ik gewezen op een aantal bijzondere eigenschappen van de woordcombinatie *zeker weten*. Ik heb zes verschillende constructietypen wat uitgebreider besproken:

- Als antwoord: A: *Kom je morgen?* B: *Zeker weten!*
- Als vraag: A: *Ik kom morgen?* B: *Zeker weten?*
- Als appendix: *Ik kom morgen, zeker weten*
- Als modaal bijwoord: *Ik kom zeker weten morgen!*
- Als inleider van bijzinnen: *Zeker weten dat ik morgen kom!*
- Met *van* plus bijwoord van polariteit: A: *Zeker weten van wel!*

Ik heb beargumenteerd dat de betekenis van *zeker weten* in geen van deze constructies compositioneel is, en dat we, als we een hoofd in deze constructie willen aanwijzen, meer argumenten voor *zeker* kunnen vinden dan voor *weten*. Ik

heb gewezen op vormvariatie in de constructie (*zeker te weten, zekers te weten*) ook nog kort wat eigenschappen aangestipt van op het oog vergelijkbare combinaties als *goed weten* en *precies weten*.

Tot slot wil ik nog een vergelijking maken met het modieuze *absoluut*. Dit leenwoord is zijn carrière in het Nederlands waarschijnlijk begonnen als bijvoeglijk naamwoord (*een absoluut heerser*), heeft een gebruik als bijwoord ontwikkeld (*ik ben het absoluut met je eens*) en kan tegenwoordig ook als zelfstandige uiting en appendix gebruik worden (A: *d'r moet nog wat geregeld worden, absoluut* B: *Absoluut?* A: *Absoluut!*). Als inleider van bijzinnen komt *absoluut* echter niet voor (**Absoluut dat ik morgen kom*) en evenmin met een *van*-complement (**Absoluut van wel!*). Dit verschil tussen *zeker weten* en *absoluut* impliceert dat in elk geval sommige van de syntactische mogelijkheden van de combinatie *zeker weten* expliciet gerepresenteerd moeten zijn in de taalkennis van sprekers van het Nederlands (of misschien vooral van die van de noordelijke variant). Ze volgen niet zomaar uit algemene principes van de grammatica, en moeten apart verworven worden.

Noten

¹⁶ Dit artikel is de weerslag van mijn lezing op de TIN-dag van 9 februari 2013 te Utrecht. Dank aan het publiek, met name aan Ad Foolen, Camiel Hamans, en Barbara Snel, en aan Jack Hoeksema voor discussie en commentaar. In principe zijn alle voorbeelden afkomstig uit het Corpus Gesproken Nederlands (CGN), tenzij anders aangegeven. Eerder heb ik al eens over *zeker* geschreven (Van der Wouden 2000), maar daar ging het vooral over het gebruik van *zeker* als partikel. Dit artikel kan gezien worden als een aanvulling daarop. Er is ook verband met mijn VIDI-project “Dutch as a Construction Language” (Leiden 2004-2009) dat de Nederlandse spreektaal onderzocht vanuit een constructioneel perspectief.

¹⁷ via www.etymologiebank.nl.

¹⁸ Ik heb niet nagegaan of er eerdere attestaties te vinden zijn, en Cox (2010) is er niet duidelijk over.

¹⁹ Twitterdata (verzameld volgens de methode Tjong Kim Sang 2011) bevestigen dat *zeker weten* eerder een Nederlandse dan een Belgische combinatie is.

²⁰ Volgens de etymologiebank gaat *zeker* terug op vulgair Latijn *sicurus*, uit klassiek Latijn *se-curus* ‘geen zorgen hebbend; veilig, beschermd’, in het middeleeuws Latijn ook ‘vrijgesteld van belasting of schuld of straf’ (Philippa et al. 2003-2009).

²¹ *In uitton sulun* ‘en zij zullen (het) weten’, *Got thu uueist unuuiti mine* ‘God, u kent mijn onwetendheid’, *ik ne uuista* ‘ik wist niets’ [alle 10e eeuw; W.Ps.]

²² V. GHISTELE, Terent., Heaut. [1555].

-
- ²³ Begin e. Voortg. 9, 9 a [ed. 1646].
- ²⁴ SCHASZ, Reize d.h. Aapenl. 63 [1788].
- ²⁵ V. LENNEP, Rom. 1, 136 [1833].
- ²⁶ HARTOG, Sjofelen 126 [1900].
- ²⁷ niburu.nl/forum.
- ²⁸ www.goeievraag.nl/.
- ²⁹ PLANT. [1573].
- ³⁰ V. LEEUWEN, Cost. v. Rijnl. 109 a [1667].
- ³¹ *Vet!* kan wel als positieve emfatische bijwoordelijke bepaling gebruikt worden, maar de betekenis daarvan is veel minder specifiek dan die van *vet lachen*.
- ³² Voor *vet balen* geldt hetzelfde: dat is een vorm van *balen*.
- ³³ In (17a) hoor ik een soort komma na *zonder meer*, een duidelijke aanwijzing dat we met een afterthought te maken hebben. In (18b) lijkt echt wel één intonatedomein met *een boeket* te vormen, dus misschien ook samen wel één appendix.
- ³⁴ www.afro-latino.be/node/247.
- ³⁵ gemeente-van-christus.org/preken/.
- ³⁶ kerkdienstgemist.nl/assets/. Hier misschien een geïmpliceerd dat is, maar dan is *zeker weten* naamwoordelijk deel van het gezegde, dus nominaal..
- ³⁷ www.refoweb.nl/.
- ³⁸ www.sjofar.org/liederen/Jaikgeloof.htm.
- ³⁹ www.perrongeluk.com/.
- ⁴⁰ www.hulpmix.nl/.
- ⁴¹ www.betribers.com.
- ⁴² De constructie is niet heel frequent: in het CGN vond ik geen duidelijke gevallen. Anderzijds klinken de internetvoorbeelden mij heel natuurlijk in de oren.
- ⁴³ www.klokgebouw.nl.
- ⁴⁴ www.omroepbrabant.nl.
- ⁴⁵ Epic Rap Battles of History. Season 2: youtu.be/0kRAKXFrYQ4. (twitter.com).
- ⁴⁶ ³¹ www.hotforum.nl/forum/liinkiie/reactie/246054. In dit voorbeeld is de *zeker weten dat*-constructie onderdeel van een grotere conditionele constructie, vergelijk de Haan (1992) over zinnen als *vul de bon in en win een reis!*.
- ⁴⁷ www.metersnoeken.nl/visdagverslagen/1961.
- ⁴⁸ Zie ook de ANS (Haeseryn et al. 1997), sectie 19.4, en wat Janssen (2006:7–11) daarover zegt.
- ⁴⁹ Ze dacht trouwens, ten onrechte, dat de constructie typisch Belgisch is.
- ⁵⁰ De aanhangers van deletie-analyses kunnen meestal *wil je* of *wilt u* toevoegen en begrijpen.
- ⁵¹ twitter.com.
- ⁵² www.berkelland.ltonoord.nl.
- ⁵³ partyflock.nl.
- ⁵⁴ twitter.com.
- ⁵⁵ www.vathorst.nu.
- ⁵⁶ www.infocoachroberta.com.

⁵⁷ Ik merk ter zijde op dat niet alle elementen die in deze constructies als complement kunnen optreden, precies dezelfde status hebben. Bijvoorbeeld in *reken maar van* lijkt *yes* de geprefereerde kandidaat aanleiding tot de ingeburgerde woordspeling *reken maar van jazz*. Nader onderzoek zou moeten uitwijzen of we hier te maken hebben met verschillende subconstructies met extra restricties.

⁵⁸ slachtoffers-eerst.nl Nov 13, 2011.

⁵⁹ www.nederlandsechicklit.nl/Princessflirt.html.

⁶⁰ Twitter, 24 januari 2013.

⁶¹ Twitter, 13 januari 2013.

⁶² Twitter, 20 januari 2013.

⁶³ www.zorgkaartnederland.nl/.

⁶⁴ www.welke.nl/.

⁶⁵ www.welke.nl/ misschien kunnen we hier ook een komma lezen en dan is het een *afterthought* of bevestiging achteraf.

⁶⁶ www.theworldlooksred.com November 23, 2011.

⁶⁷ www.bokt.nl. Komma's suggereren *afterthought* of intercalatie.

⁶⁸ forum.dehamster.nl.

⁶⁹ www.welke.nl.

⁷⁰ www.bbqforum.nl/forum/archive/.

⁷¹ twitter.com/ (hashtags verwijderd).

⁷² www.humanpincode.eu/lezingen/.

⁷³ www.anababa.nl.

Bibliografie

Aelbrecht, Lobke

- 2006 ‘IP-ellipsis in Dutch dialects. X + that-clause.’ In *Linguistics in the Netherlands 2006*, red. Jeroen van de Weijer & Bettelou Los, 1–14. Amsterdam: John Benjamins.

Den Boon, Ton, Dirk Geeraerts, & Nicoline van der Sijs (eds.)

- 2005 *Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie. 14e, herz. uitg.

Cox, Sander

- 2010 “Jazeker de hypotheke”. *Een diachroon onderzoek naar de opkomst van de verschillende gebruiksmogelijkheden van het woord ‘zeker’*. Masterscriptie, Groningen, Nederlandse Taal en Cultuur.

De Coster, Marc

- 1999 *Woordenboek van neologismen*. Amsterdam: Contact.

De Haan, Sies

- 1992 “Vul de bon in en win een reis!” Over imperatieven in reclameteksten. In: *De kunst van de grammatica. Artikelen aangeboden aan Frida Balk-Smit Duyzentkunst*, red. E.C. Schermer-Vermeer, W.G. Klooster, & A.F. Florijn, 95–109. Amsterdam: Vakgroep Nederlandse Taalkunde.

Haeseryn, Walter, Kirsten Romijn, Guido Geerts, Jaap de Rooij & Maarten van den Toorn (red.)

- 1997 *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen en Deurne: Martinus Nijhoff en Wolters Plantijn. 2e, geheel herz. dr.

Hoeksema, Jack

- 2006 ‘Hij zei van niet, maar knikte van ja: distributie en diachronie van bijwoorden van polariteit ingeleid door van.’ *TABU, Bulletin voor Taalwetenschap* 35, 135–158.
- 2008 ‘Van + bijwoord van polariteit: een geval van verplichte extrapositie?’ *TABU, Bulletin voor Taalwetenschap* 37, 69–87.

Janssen, Theo

- 2006 *Onvolledige zinnen* [Afscheidscollege]. Amsterdam/Münster: Stichting Neerlandistiek VU/Nodus Publikationen.

Paardekooper, P.C.

- 1986 *Beknopte ABN-syntaxis*. Eindhoven: Uitgave in eigen beheer. Zevende druk.

- Philippa, Marlies, Frans Debrabandere, Arend Quak, Tanneke Schoonheim en Nicoline van der Sijs
 2003-2009 *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Schelfhout, Carla
 2006 *Intercalations in Dutch*. Dissertatie, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Tjong Kim Sang, Erik
 2011 'Het gebruik van Twitter voor taalkundig onderzoek.' *TABU, Bulletin voor Taalwetenschap* 39, 62–72.
- Uit den Boogaart, P.C. (red.)
 1975 *Woordfrequenties in geschreven en gesproken Nederlands*. Utrecht: Oosthoek, Scheltema & Holkema.
- De Vries, Matthias & Lammert A. Winkel (red.)
 1864–1998 *Woordenboek der Nederlandsche taal*. 's-Gravenhage [etc.]: Martinus Nijhoff [etc.].
- Wissen, Driek van
 1996 *een doorn in mijn oog en een doorn in mijn oor: een therapie voor taalangst*. 's-Gravenhage: BZZTÔH.
- Wouden, Ton van der
 1992 'Beperkingen op het optreden van lexicale elementen.' *De Nieuwe Taalgids* 85, 513–38.
 2000 'Over zeker, zeker? zeker!' *TABU, Bulletin voor Taalwetenschap* 30, 63–89.
 2011 'Collocaties in online woordenboeken.' *Nederlandse Taalkunde* 16, 180–192.